

UDC: 94:323.1(497.1)"1917"

CERIF: H250, H300, S148

DOI: 10.51204/HLH_25203A

Магдалена ДРАГОВИЋ*

УТИЦАЈ ОДРЕДАБА КРФСКЕ ДЕКЛАРАЦИЈЕ НА ДОЦНИЈЕ ДРЖАВНОПРАВНО УРЕЂЕЊЕ КРАЉЕВИНЕ СХС

Рад се фокусира на период Првој светској рати и непосредно после њега, анализирајући правну и политичку ситуацију на Балкану кроз призму Крфске декларације и њеног утицаја на формирање југословенске државе. Централна тема истраживања је Крфска декларација, околности њеног доношења, садржај и утицај на обликовање уставно-правног поретка новостворене државе. Рад има за циљ да анализира политичке и правне процесе који су обликовали нову државу, са посебним освртом на то у којој мери су принципи Крфске декларације уграђени у Видовдански устав и како су различити политички актери утицали на њихову практичну примену.

Кључне речи: *Први светски рат. – Крфска декларација. – Краљевина Срба, Хрватска и Словенаца. – Видовдански устав. – Југословенски одбор.*

1. УВОД

Током Првог светског рата (1914–1918) питање уједињења јужнословенских народа добијало је све већи значај у политичким и интелектуалним круговима Краљевине Србије и Краљевине Црне Горе, као и међу представницима Срба, Хрвата и Словенаца који су живели у оквиру Аустроугарске. Иако је идеја о заједничкој држави постојала и пре почетка рата, управо у ратним околностима она је добила нови замањ кроз дипломатске активности српске владе и Југословенског одбора – организације која је представљала јужнословенске народе у Аустроугарској¹

* Аутор је студент треће године Правног факултета Универзитета у Београду, magdalenadragovic04@gmail.com

1 Бранко Петрановић, *Историја Југославије 1919–1988, књига I*, Нолит, Београд 1988, 31.

Један од кључних докумената који су поставили основе будуће државе била је Крфска декларација, донета 20. јула 1917. године. Ова декларација била је резултат преговора између српске владе, предвођене Николом Пашићем, и Југословенског одбора, којим је руководио Анте Трумбић.² Њоме су дефинисани основни принципи будуће заједничке државе Срба, Хрвата и Словенаца: унитарно уређење, парламентарна монархија под династијом Карађорђевић, једнака права свих народа и конфесија, као и гаранције демократских слобода. Крфска декларација, као први званични документ који је конкретизовао уједињење, одиграла је кључну улогу у даљем развоју политичке ситуације у смеру уједињења, припремивши терен за проглашење Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1. децембра 1918. године.

Видовдански устав из 1921. године у великој мери се ослањао на принципе Крфске декларације из 1917. Преузео је идеју уједињења Срба, Хрвата и Словенаца у једну државу, што је било наглашено читавим идентитетом нове државе. Назив државе је задржао именоване сва три народа, а грб, застава и службени језик били су конципирани тако да симболички представљају заједништво и равноправност Срба, Хрвата и Словенаца. Он и данас остаје значајан као први устав Краљевине и као одраз настојања да се остваре циљеви постављени на Крфу.³

Овај рад управо има за циљ да анализира утицај одредаба Крфске декларације на уставноправни поредак Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Разматраће се историјске околности њеног доношења, њена улога у процесу уједињења, однос са другим значајним документима из периода Првог светског рата, као и у којој мери су њене одредбе биле поштоване у Видовданском уставу и политичкој пракси. Посебна пажња биће посвећена Крфској декларацији као основи за равноправну државну заједницу. Разумевање историјских догађаја који су довели до Крфске декларације, као и историјских догађаја након ње, кључно је за разумевање самог Устава Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, као и овог историјског периода југословенских народа.

2. ПЕРИОД ПРЕ ДОНОШЕЊА КРФСKE ДЕКЛАРАЦИЈЕ

Идеја уједињења Срба, Хрвата и Словенаца јавила се још пре доношења Крфске декларације, у XVIII и XIX веку. Ту идеју многе

2 Милорад Екмечић, *Сиварање Југославије 1790–1918, књига II*, Просвета, Београд 1989, 792.

3 Слободан Јовановић, *Уставно право Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд 1924, 56, 308.

европске државе нису подржале (међу њима су, на концу овог периода, најзначајније Аустроугарска и Италија). Најранија помињања уједињења српског народа можемо видети још у *Начертанију* Илије Гарашанина из 1844. године, док се уједињење свих јужнословенских народа помињало кроз илирски покрет – који је карактеристичан због свог назива који је добио по древном балканском народу Илирима – као и у хрватско-српској коалицији из 1905. године коју су склопиле хрватске и српске странке у Аустроугарској, на подручју данашње Хрватске, са циљем стварања нове, заједничке јужнословенске државе.⁴ Нишка декларација коју је Скупштина Краљевине Србије усвојила у децембру 1914. године представља правно-политички заметак којим је постављен општи политички циљ уједињења поменутих народа. Крфска декларација била је, међутим, први документ који је конкретизовао уједињење које ће се најпосле и догодити годину дана након њеног доношења, 1918. године. Њоме је, такође, створен притисак на чланице Антанте да прихвате уједињење.⁵

2.1. Аустроугарска и југословенска идеја

Аустроугарска се, по природи ствари, противила уједињењу Срба, Хрвата и Словенаца. Када је Аустроугарска објавила рат Србији 28. јула 1914. године, Србија је деловала на просторима преко Дрине и Саве те је постојала велика могућност да Срби заузму пределе Аустроугарске на којима су живели јужнословенски народи. У аустријским круговима уједињење Јужних Словена је постало главна тема из два разлога. Уз помоћ Словена се лако могла сузбити моћ Мађара, који су били стална унутрашња претња Аустроугарској, и боље је било да то питање реши сама Царевина а не Србија, која је показивала јасне претензије ка јужнословенском уједињењу. Јужни Словени су били раштркани по многим државама и нису добијали помоћ од великих сила, већ су само били искоришћавани за војне послове од стране Немаца и Мађара у Аустроугарској.⁶

На почетку Првог светског рата Србија није наступила са унапред дефинисаним политичким програмом, пре свега због недостатка времена за његово формулисање након територијалног проширења на југу. У првим месецима рата њен примарни циљ

4 О идеји уједињења југословенских народа постоји богата литература. Видети: Милорад Екмечић, *Стварање Југославије 1790–1918, књига II*, Просвета, Београд 1989, 667–680.

5 Giordano Merlicco, „Between Old Austria and new foes: Italy and the Yugoslav project (1917–1918)“, *Историјски записи*, 1–2/2021, 115–116.

6 Б. Петрановић, 618.

био је искључиво одбрамбени: заштита сопствене територије и суверенитета. Прво званично изражено опредељење за уједињење јужнословенских народа формулисано је у циркуларној ноти коју је председник Владе Никола Пашић 4. септембра 1914. године упутио српским дипломатским представницима. У том документу Влада Краљевине Србије указује савезницима на потребу формирања снажне националне државе на простору Балкана чије би језгро била Србија, а у коју би били укључени „сви Срби, сви Хрвати и сви Словенци“, у циљу стварања стабилне и јединствене југозападне словенске државе.⁷

Идеја стварања Југославије, односно уједињења Срба, Хрвата и Словенаца, временом је постала главни ратни циљ Србије.⁸ Циљ уједињења није било уклањање разлика које су постојале међу народима, већ бежање од туђинске, пре свега аустроугарске власти.⁹ Вековима су балкански народи били изложени ратовима, бунама, искоришћавању, револуцијама и великим жртвама, те је такво стање требало окончати.

До 1914. године Аустроугарска није предузела ниједан корак за решавање југословенског питања, иако га је њена дипломатија, оптужујући Србију за ширење утицаја, представљала као животно важно. Мађарске власти нису дозвољавале ни расправу о издвајању својих јужних области, где су Срби и Хрвати чинили већину, нити уступке у погледу положаја Хрватске.¹⁰ Чак су 1. октобра 1918. године аустријске новине *Neue Freie Presse*¹¹ објавиле расправу о томе да ли би Немци могли прихватити да Босна и Херцеговина припадну Аустроугарској као аутономна јединица, уз одређене економске компензације и компензације које би се односиле на инфраструктуру, трговачке путеве и политичка права повезана са њима. Уз то, истакнуто је да не може бити ни говора о уступању Далмације, мада би она, „под одређеним условима“, евентуално могла бити припојена Хрватској.¹²

7 Мира Радојевић, *Српски народ и југословенска краљевина 1918-1941 први погон*, Српска књижевна задруга, Београд 2019, 126.

8 С. Јовановић, 3.

9 Љубодраг Ристић, *Србија 1918: ослобођење домовине, повраћање рајника, животи у новој држави*, Међуопштински историјски архив Чачак / Inštitut za kulturne in spominske študije, Ljubljana / Центар за историју Југославије и савремену националну историју Филозофског факултета у Београду, Чачак 2021, 13.

10 Владимир Ђоровић, *Историја Југославије*, Народно дело, Београд 1933, 618.

11 *Neue Freie Presse* су аустријске новине, основане 1864 године. Излазиле су све до 1939. године.

12 В. Ђоровић, 618.

2.2. Нишка декларација и Резолуција америчких и канадских Југословена

На заседању у Нишу 1914. године Влада Краљевине Србије је пред Народном скупштином изјавила да је главни циљ Србије ослобађање Јужних Словена од туђинске власти и успостављање заједничке јужнословенске државе након рата.¹³ Скупштина је прихватила Владин предлог, а документ у коме се говори о наведеном ратном циљу данас је познат под називом Нишка декларација. Овај документ је прво представљање уједињења као главног ратног циља.¹⁴ У овом периоду политика Краљевине Србије, Краљевине Црне Горе и јужнословенских представника унутар Аустроугарске била је усмерена ка постизању јединства у погледу кључних питања, као корак ка стварању јединствене југословенске државе.¹⁵

Резолуцијом америчких и канадских Југословена донетом у Чикагу у марту 1915. године потврђено је већинско опредељење за заједничку државу. Резолуцијом је усвојено да су Срби, Хрвати и Словенци „један исти народ”, за који је једини спас био распад Аустроугарске и уједињење југословенских покрајина аустроугарске монархије и Краљевине Србије. Овом резолуцијом постигнута је „легитимација за рад око ослобођења и уједињења читавог словенског југа”.¹⁶

2.3. Италија, Лондонски уговор и Југословенски одбор

У годинама пре Првог светског рата Србија и читав Балкан су играли веома важну улогу у спољној политици Италије. Италија је желела да успостави контролу над Јадранским морем ради стицања и осигурања статуса велике силе, који је толико прижељкивала. Међутим, Италијани су се суочили са проблемом – Јужним Словенима (на првом месту Србима), који су тврдили да је источна обала Јадранског мора у нераскидивој вези са потпуним југословенским јединством. Многе државе су сматрале да повезаност Јужних Словена са Јадранским морем представља само штит којим би покрили своје амбиције ка стварању заједничке државе.¹⁷

13 Зоран. С. Мирковић, *Српска њавна историја*, Универзитет у Београду- Правни факултет, Центар за издаваштво, Београд 2021, 218.

14 *Ibid.*

15 В. Ђоровић, 620.

16 Весна Ш. Ђикановић, докторска дисертација, *Исељеници у Северној Америци и југословенска држава*, Универзитет у Београду - Филозофски факултет, 2016, 31.

17 G. Merlicco, 115.

Када је Италија почела преговоре са силама Антанте, желела је да прво обезбеди своје циљеве. Поред већ познатих претензија, Истре и Горице, желела је да јој припадне и Далмација, због историјске повезаности Италијана и тог подручја.¹⁸

Лондонским уговором, потписаним априла 1915. године, западне силе Антанте су Италији обећале прижељкивану Далмацију - којом би одвојила српски део приморја од оног ближег историјској Хрватској и онемогућила већу сарадњу два народа - заузврат за улазак Италије у рат на страни Антанте против Централних сила.¹⁹

Компромис Италије и Србије било је немогуће обезбедити. Италија је сматрала да је за њу бескорисно ратовати уколико не добије читав простор Јадранског мора, што је укључивало и делове територија југословенских земаља. Док је Србија тежила освајању излаза на море, Италија је тежила спречавању тог исхода. Како би се одбранили од италијанских претензија на југословенску јадранску обалу, југословенски политичари из Аустроугарске су оформили Југословенски одбор, на челу са адвокатом Антом Трумбићем. Одбор је настао у мају 1915. године у Паризу, на иницијативу српске владе. Стварање Одбора представљало је појаву новог тела које ће се, поред Владе Краљевине Србије, борити за уједињење Јужних Словена.²⁰

Југословенски одбор, под председништвом Анте Трумбића, одмах по оснивању приступио је активној политичкој делатности. Већ почетком маја упутио је обимне и идентичне меморандуме француској влади и руском посланику у Паризу, а неколико дана касније и британској влади, јавности и парламенту, у преводу на енглески језик. У тим документима детаљно су образложени разлози који говоре у прилог уједињењу Јужних Словена, уз снажну одбрану територијалног интегритета области на које су претендовали да буду део будуће заједничке државе, а које је, с друге стране, потраживала Италија. Иако је Италија својим територијалним амбицијама изазивала велико незадовољство чланова Одбора, нарочито оних из Далмације, као главна препрека идеји југословенског уједињења означена је Аустроугарска. Њена политика је, према наводима Одбора, систематски и брутално била усмерена против јужнословенских народа.²¹

Незадовољни италијанским територијалним претензијама, политички представници из Далмације почињу да доживљавају Италију као потенцијалног противника, готово као супротстављену

18 В. Ђоровић, 619.

19 *Ibid.*, 620.

20 Б. Петрановић, 31.

21 М. Радојевић, 156.

силу. Њихово деловање често је доводило до тога да се српска влада увлачи у додатне дипломатске и политичке напетости с Италијом, што је резултирало бројним осетљивим и непријатним ситуацијама. Како је Италија отворено и доследно пружала отпор идеји стварања јединствене југословенске државе, такав развој догађаја изазивао је незадовољство чак и међу присталицама југословенске идеје, а посебно међу српским политичарима.²²

2.4. Мајска декларација

Пре Крфске декларације постоји још један документ који је обележио 1917. годину, а то је Мајска декларација. Декларација је потписана од стране 33 српска, словеначка и хрватска посланика који су изабрани у Царско веће, законодавно тело аустријског дела Аустроугарске, а током рата су се издвојили у посебан Југословенски клуб. У њој се налази изјава да „на темељу народнога начела и хрватскога државнога права захтијевају уједињење свих земаља у монархији, у којима живе Словенци, Хрвати и Срби”.²³ По овом документу, територија на којој живе Срби, Хрвати и Словенци у Хабзбуршкој монархији била би самостално, слободно и демократско „државно тијело“ под влашћу хабзбуршко-лотариншке династије. Декларација је 1918. године довела до „декларацијског покрета и оснивања народних одбора“, прво у Словенији а затим и у другим југословенским земљама.²⁴ Декларацијски покрет означавао је ширење подршке Мајској декларацији и оснивање народних одбора као локалних тела која су изражавала политичку вољу јужнословенског становништва у Хабзбуршкој монархији. Овај покрет је био значајан јер је показао широку подршку идеји политичког преуређења Двојне монархије и јасније формулисање јужнословенских захтева.

Утицај Мајске декларације осетио се и у процесу доношења Крфске декларације. Да је Аустроугарска прихватила захтеве Мајске декларације и пружила аутономију Јужним Словенима, пројекат уједињења са Србијом би био озбиљно ослабљен и лишен подршке великих сила. Ипак, Југословенски клуб је постао потенцијална политичка конкуренција Влади Србије и Југословенском одбору. Управо зато, само две недеље након објављивања Мајске декларације започиње Крфска конференција, на којој је било важно понудити решење

22 *Ibid.*, 160.

23 Мајска декларација, доступно на: <https://www.scribd.com/document/410441734/Majska-i-Krfska-Deklaracija>; приступљено 9. фебруара 2025.

24 З. С. Мирковић, 219.

које би ишло корак даље ка јединственој јужнословенској држави – али изван оквира Аустроугарске.

3. КРФСКА ДЕКЛАРАЦИЈА

Југословенски одбор, пре свега његов председник Анте Трумбић, није се у потпуности слагао са концептом унитаристичке државе који је пропагирала српска влада, што је резултовало сукобом председника владе Николе Пашића и Франа Супила, једног од оснивача Одбора.²⁵

Сазнање о Лондонском уговору, којим су Италији у замену за улазак у рат на страни Антанте обећане Истра и Далмација, изазвало је велико незадовољство међу члановима Југословенског одбора, који су већином били с тих подручја. Управо та вест била је кап која је прелила чашу и довела до оставке Франа Супила. Након тога, у мају 1917. године Пашић је позвао на разговоре Анту Трумбића као представника Одбора. Ти преговори су касније резултирали доношењем Крфске декларације у јулу исте године.²⁶

3.1. Одредбе декларације

Почетком маја 1917. године председник Владе Србије упутио је позив Анти Трумбићу да заједно са по једним одабраним чланом одбора (један Хрват, један Словенац и Србин из Босне и Херцеговине) дође на Крф ради саветовања са члановима владе.²⁷ Конференција на Крфу је трајала од 15. јуна до 20. јула, а њен главни задатак је био саопштавање свету о спремности да се створи јединствена југословенска држава. У име Југословенског одбора учествовали су Анте Трумбић, Хинко Хинковић, Душан Васиљевић, Франко Поточњак и Динко Тринајстић.²⁸

У декларацији је наглашено да је „*џироимени народ један исџи њо крви, њо језику, њоворном и њисаном, њо осећајима свој јединсџива, њо континуиџиџеџи и целини џериџиџорије, на којој њеџодвојено живи*”.²⁹

25 Франо Супило је био члан хрватског парламента, уредник часописа *Нови Лист* и делегат парламента у Будимпешти. The Southern Slav Library 1, *The Southern Slav Programme*, London: Nisbet & Co. LTD, 1917, 5.

26 В. Ђоровић, 623.

27 М. Екмечић, 792.

28 *Ibid.*, 791–792.

29 Крфска декларација, доступно на: [https://sr.wikisource.org/wiki/Крфска_декларација_\(1917\)](https://sr.wikisource.org/wiki/Крфска_декларација_(1917)); последњи пут приступљено сајту 4. децембра 2025.

Представљање јединствености народа и територије на овакав начин означило је и његову слободу да формира државу и власт која ће бити у рукама југословенског народа.³⁰ Декларација је резултат других преговора две стране, које су разлике у својим ставовима морале занемарити.³¹

Крфска декларација званично је потписана на Крфу, 20. јула 1917. године, од стране Анте Трумбића, председника Југословенског одбора, и Николе Пашића, председника Владе Краљевине Србије. Пошто је пут до доношења декларације био препун несугласица, у декларацији се налазе само она питања око којих су се обе стране могле сложити, што се најбоље може видети у делу документа у коме се помиње „једнодушност у свим питањима будућег заједничког државног живота”.³²

Приликом отварања конференције посебно је истакнута важност стварања утиска међу савезницима да је уједињење заједничка тежња целокупног народа. О томе су говорили и Трумбић и Пашић, наглашавајући значај националног јединства. Иако су разлике међу народима постојале, оне су често прећуткиване или чак намерно погрешно представљане, како би се очувао привид слоге. Оне су биле општепознате – од одвојеног историјског развоја три народа до језичких специфичности, при чему је разлика између српско-хрватског и словеначког језика била посебно уочљива.³³

Сам текст декларације уобичајено се дели на два главна дела. У првом делу налазе се основна политичка начела која треба да оправдају уједињење: најпре начело националног јединства Срба, Хрвата и Словенаца, засновано на заједничком пореклу, језику и културној традицији, а затим и начело државног уједињења, које истиче да је стварање једне заједничке државе нужан услов за коначно ослобођење од страних утицаја и успостављање независног политичког субјекта. У том делу декларације наглашава се да су историјске препреке постојале, али да не укидају свест о заједничкој припадности и жељи за политичким и националним ослобођењем.

30 В. Ђоровић, 622.

31 G. Merlicco, 120–121.

32 „Срећни смо, што и овом приликом можемо констатовати, да је међу члановима конференције и овога пута владала једнодушност у свима питањима будућег заједничког државног живота.“

33 Драгослав Јанковић, *Југословенско јединицање и Крфска декларација 1917*, Савремена администрација, Београд: 1967, 233.

Други део декларације је обимнији и детаљније разрађује унутрашње уређење будуће државе. Иако се може тематски раздвајати, он представља јасно структурисану целину чији су главни елементи: одређивање државног облика (уставна, парламентарна монархија под династијом Карађорђевића), успостављање заједничких државних симбола (застава, грб, круна), потврда територијалне целине и недељивости државе, као и начело равноправности свих народа пред законом. У оквиру тог дела истичу се и два важна аспекта будућег уставног поретка: равноправност вероисповести и пуноправна употреба оба писма, ћирилице и латинице, као гарант културне равноправности. Посебно место има одредба да ће се коначан устав донети после уједињења, на основу начела народне суверености и општег, тајног и директног гласања, чиме је истакнута намера да нова држава почива на демократској легитимацији. На тај начин, други део декларације представља целовиту скицу уставног и политичког оквира будуће државе, у којој се повезују институционални, правни и симболички елементи државности. Управо та унутрашња повезаност одражава основне стубове на којима је замишљена заједничка јужнословенска државна заједница.

Једно од првих питања разматраних на конференцији било је питање назива државе и народа. Термин „Југословени“ дуго је коришћен, посебно од стране Југословенског одбора, који је под тим називом обухватао српски, хрватски и словеначки народ. Међутим, чланови Одбора нису инсистирали на усвајању званичног имена које би заменило постојеће националне идентитете. Овај став прихватио је и Никола Пашић, што је резултирало задржавањем традиционалних назива народа.³⁴ Декларација је, уз име народа, прокламовала и једнакост грађана на свим пољима.³⁵

Што се имена државе тиче, поднето је много предлога где је сваки садржао елемент облика владавине, уз назив сва три народа. На крају, конференција је усвојила предлог Војислава Маринковића³⁶ да се држава зове Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца.³⁷

34 *Ibid.*, 234.

35 Тач. 5, 6, 7, 11, 12.

36 Војислав Д. Маринковић (1876–1935) био је српски економиста и политичар. Био је министар народне привреде у влади Н. Пашића од 1914. до 1917. Учествовао је током 1917. у преговорима о Крфској и Женевској декларацији, као представник Напредне странке. На Међусавезничкој конференцији у Паризу 1916. заступао је Краљевину Србију. Током рата постао је председник Напредне странке (1915). Наведено према: Srđan Mičić, „Vojislav Marinković and Italy 1927–1932“, *Qualestoria. Rivista di storia contemporanea*, N.ro 1, *L'Italia e la Jugoslavia tra le due guerre*, a cura di Stefano Santoro, Anno XLIX, Giugno 2021, 187–190.

37 Тач. 1: *Држава Срба, Хрвата и Словенаца, познатијих и под именом Јужних Словена или Југословена, биће слободна, независна Краљевина са јединственом те-*

Декларација је представљала својеврстан одговор на Мајску декларацију, али није била без недостатака. Једна од спорних тачака било је одустајање представника Југословенског одбора од концепта федералне државе, уз образложење да „не постоје јасне границе између Срба и Хрвата, као ни између Хрвата и Словенаца“.³⁸

Расправа о државном уређењу одвијала се у две фазе. У првој, учесници су разматрали избор између унитарног и федералног система, при чему је постојала блага превага у корист унитаризма. Овај став огледа се у Пашићевом излагању: „*Ми ћрећијосћављамо јединство државе, али не кажемо да ако нема јединства, не ћризнајемо ни једну друћу државу.*“ Уз Пашића, унитарно уређење подржали су и чланови Југословенског одбора Поточњак и Вошњак, док је Трумбић остао опрезан, избегавајући јасно изјашњавање.³⁹

Да је Пашићев унитаристички став био условљен и практичним разлозима, види се и из његовог каснијег сведочења, где је објаснио да је федерација као идеја била могућа, али готово неизводљива у пракси: „(...) можемо и у федерациону, а можемо, то је природније, и у једну јединствену државу; али за федерацију треба прво да се поделимо. (...) А кад смо почели да повлачимо границу, видели смо да то не може: историја Аустрије нас је измешала, па су наши улазили у хрватска села, хрватска у наша, а тако исто и словеначка. (...) И зато се дошло до тога да треба да буде јединствена држава.“⁴⁰

Другу фазу обележио је Трумбићев говор о штетним последицама унитаризма, посебно у законодавној сфери. Он је истакао да се прилике у различитим деловима државе разликују и да их није могуће решавати једним, униформним моделом. Као резултат, предложио је да се у декларацији не помиње унитаризам у законодавству, како би се избегле нејасноће.⁴¹

Крфска декларација не садржи детаљне информације о државним обележјима, већ их само начелно дефинише. У њој се наводи да ће грб и застава нове државе представљати симболичку комбинацију обележја трију народа. Поред тога, декларација предвиђа могућност слободног коришћења постојећих националних застава и грбова у

рићоријом и јединственим држављанством. Она ће бити демокрайска и парламентарна монархија на челу с династијом Караћорђевића, која је дала доказа да се са идејама и осећајима не двоји од народа и да сћавља народну слободу и вољу врх свећа.

38 М. Екмечић, 792.

39 Д. Јанковић, 235.

40 Васа Казимовић, *Никола Пашић и његово доба: 1845–1926*, Нова Европа, Београд 1990.

41 *Ibid.*, 235–236.

свим приликама. Прецизнија регулатива и званичан изглед државних симбола утврђени су тек неколико година касније, Видовданским уставом.⁴²

Једна од уочљивијих разлика у ставовима између српске владе и Југословенског одбора односила се на питање територије будуће државе. За Пашића, сваки део територије имао је једнак значај, без обзира на то да ли је реч о областима под влашћу Аустроугарске на којима живе Југословени, или о територији постојећих држава. На супрот томе, Трумбић и Југословенски одбор сматрали су да не могу све територије имати исти приоритет, те су посебан значај придавали областима под аустроугарском влашћу. Управо због тих разлика, обе стране су се сложиле да се у декларацији територије не помињу појединачно, већ да се све наведу као једна целина.⁴³ Важно је истаћи да је Краљевина Србија настојала да обједини области и државе које су историјски чиниле целину на којој је живео српски народ, укључујући Србију и Црну Гору.⁴⁴

До новог изазова је дошло приликом одређивања квалификоване већине за доношење устава. Декларација је предвиђала да ће устав донети будућа уставотворна скупштина, и то квалификованом већином. Проблем је настао приликом утврђивања самог појма квалификоване већине. Будући да је било неопходно да устав буде усвојен вољом народа, а не наметнут силом, предложено је да квалификована већина подразумева најмање по једну половину гласова из сваког народа. Међутим, овај предлог је наишао на противљење значајног броја чланова Југословенског одбора и српске владе, који су заступали традиционално схватање квалификоване већине, а не концепт такозване „племенске“ квалификоване већине.⁴⁵ Када је одлучено да ће се поштовати бројно квалификована већина, Пашић је предлагао да се она ипак треба одредити на три петине, са чим се Трумбић није слагао, због чега је у декларацији остављена неодређена квалификована већина.⁴⁶

42 С. Јовановић, 3.

43 Д. Јанковић, 238.

44 Тач. 9, ст. 1, 2: *Територија Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца обухваћа сву ону територију, на којој живи наш ипроимени народ у комјакћиној и нейрекидној маси, и она се без йовреде живојних инћереса целине не би смела крћиши.*

Наш народ не тражи ништа туђе: он тражи само своје, и жели, да се сав, као једна целина, ослободи и уједини. И зато он, свесно и одлучно, искључује свако делимично решење свога народног ослобођења и уједињења. Наш народ поставља као једну нераздвојну целину проблем свога ослобођења од Аустро-Угарске и његовог уједињења са Србијом и Црном Гором у једну државу.

45 Д. Јанковић, 237–238.

46 С. Јовановић, 32.

4. ПЕРИОД ПОСЛЕ ДОНОШЕЊА КРФСКЕ ДЕКЛАРАЦИЈЕ

4.1. Прихватање декларације

Декларацију је српски краљ Петар I Карађорђевић примио са резервом, изражавајући сумњу у могућност практичне имплементације принципа јединства и равноправне заступљености народа. Иако је признавао легитимитет Југословенског одбора као представника Срба, Хрвата и Словенаца Аустроугарске монархије, краљ је био опрезан према политичким последицама декларације и потенцијалној конфигурацији власти у будућој држави.⁴⁷

У Италији декларација такође није примљена са пуно ентузијазма. Амбасадор Италије на Крфу Карло Сфорца (*Carlo Sforza*)⁴⁸ и командант италијанске војне мисије на Крфу, генерал Маро, изјавили су да документ по члановима уопште није иновативан, већ је само изнео дуго понављане принципе Југословенског одбора и Владе Србије. Савезничке владе Велике Британије, Француске и САД декларацију су примиле релативно позитивно, али уз опрез. Велика Британија и Француска истицале су да декларација представља програмски документ Југословенског одбора, чија је имплементација зависила од сарадње са српском владом, док су САД показале симпатије према националним тежњама Југословена и признавале легитимитет Југословенског одбора као представника поменутих народа. Ове реакције показују политички значај декларације као средства за обезбеђивање међународног признања права Југословена на самоопредељење, али и потребу активног учешћа српске владе у њеној реализацији.⁴⁹

Политички значај документа види се у томе што је настао као резултат преговора које су водили представници Краљевине Србије и Југословенског одбора, при чему је Краљевина имала потпуни демократски легитимитет, док је легитимитет Југословенског одбора, у

47 G. Merlicco, 123.

48 Карло Сфорца (*Carlo Sforza*) био је истакнути италијански дипломата и потоњи министар спољних послова, познат по свом либералном и проевропском политичком ангажману. Током Првог светског рата деловао је као амбасадор Италије у Лондону, где је одржавао блиске контакте са српском владом и пажљиво пратио рад Југословенског одбора. Сфорца је сматрао Србију кључним носиоцем јужнословенског уједињења и једним од најважнијих савезничких фактора на Балкану. У том контексту, активно се интересовао за преговоре који су довели до Крфске декларације, препознајући у њој основ за стварање стабилне јужнословенске државе након рата. Наведено према: G. Merlicco, 118.

49 G. Merlicco, 123.

ратним условима, деловао релативно задовољавајуће. Ипак, Сфорца се није слагао јер је сматрао да је ово „наиван есеј осредње политичке литературе, који не објашњава како ће евентуално уједињена држава изгледати”.⁵⁰ Италија није поменута у декларацији, што је била једна од већих критика, која се оправдавала чињеницом да Италија није од самог почетка била у рату. Италија је говорила како је намерно избачена из документа, нарочито у делу где се говори о судбини Јадранског мора, која је била од великог значаја за државу.⁵¹ Генерал Маро је сматрао да је поприлично занимљива случајност да поред помињања држава као што су Велика Британија, САД и Француска баш Италија буде заборављена, иако је се јадранско питање и те како тиче. Због свега наведеног, италијанске власти нису охрабривале ширење текста декларације у домаћој штампи, те она у Италији није била шире објављивана.⁵²

4.2. Последња година рата

Почетком 1918. године председник САД Вудро Вилсон изнео је својих 14 програмских тачака које су представљале основу за будући мир међу народима. У овим тачкама поменути су и балкански народи. У десетој тачки Вилсон је изнео став да народима Аустроугарске треба дати могућност за аутономни развој, док је у 11. тачки било речи о поновном успостављању Србије и Црне Горе, уз излаз Србије на море.⁵³ Ове тачке су биле половична решења, јер су Срби, Хрвати и Словенци тежили потпуној независности у односу на Аустроугарску и уједињењу у демократску државу, што је било у складу са програмским циљевима који су већ били формализовани Крфском декларацијом, али чија имплементација и међународно признање су тек долазили у 1918. години.

50 *Ibid.*

51 Тач. 10: *Јадранско море, у интересу слободе и равноправности свих народа, биће омишљено свима и свакоме.*

52 G. Merlicco, 123.

53 Вудро Вилсон, *Четирнаест тачака*, 8. јануар 1918 (Woodrow Wilson, *The Fourteen Points*), тач. 10: *Народи Аустроугарске, чије место међу народима желимо да заштитимо и осигурамо, треба да добију најслободнију прилику за аутономни развој.*

Тач. 11: *Румунија, Србија, и Црна Гора треба да буду унишћене; окупиране територије да буду враћене; Србији треба дати слободан и сигуран приступу мору; и међусобни односи неколико балканских држава треба да буду одређени тријаншским саветовањем дуж историјски успостављених линија припадности и националности; и треба да буду дате међународне гаранције политичке и економске независности и територијалног интереса неколико балканских држава.*

Последња година рата била је изузетно тешка. Трумбић се трудио да обезбеди признање Југословенског одбора као представника Срба, Хрвата и Словенаца у Аустроугарској, најпре од стране Владе Србије а затим и од савезника. Јануара 1918. предложио је сазивање југословенске скупштине као привременог представничког тела, али је Пашић овај предлог одбио јер је знао да Југословенски одбор тежи стварању врховног политичког тела. Пашић је предложио манифестациони конгрес, јер Србија није била спремна да изједначи своју позицију са позицијом осталих земаља.⁵⁴

Док је трајала велика „пролећна офанзива“ Немачке и Аустроугарске, Пашић је активно радио на томе да обавести владу САД о значају југословенског уједињења. Он је истицао заслуге Србије у спречавању немачког продора на југоисток, потенцијал Србије као демократске државе и право народа Аустроугарске на самоопредељење. Пашић је од савезника, посебно од САД, тражио да признају право на самоопредељење за српски и југословенски народ и да подрже државни програм уједињења који је Србија започела још 1914. године. Ови напори су били усмерени ка остваривању циљева Крфске декларације., која је формално дефинисала начела југословенског уједињења, начело једнаке заступљености Срба, Хрвата и Словенаца у будућем политичком систему и легитимитет Југословенског одбора као политичког представника народа. Декларација владе САД усвојена 29. маја 1918. године показала је искрене симпатије према националним тежњама Југословена, што је био сигнал савезницима да постоји спремност да се размотре услови будуће југословенске државности у складу са принципима Крфске декларације, укључујући формирање јединствене државе са уравнотеженим правима три народа. Међутим, Велика Британија није подржавала Пашићеву концепцију уједињења, а Француска је била уздржана.⁵⁵

Преломни тренутак био је 28. јуна 1918. године, када је Вилсон донео одлуку која је дефинисала „комплексно решавање“ питања територија Аустроугарске. Ово је омогућило потенцијалну дезинтеграцију царевине, стварајући простор за остварење принципа Крфске декларације и њеног оквира за уједињење Срба, Хрвата и Словенаца у једну заједничку државу. Напредак на фронту, посебно пробој Солунског фронта и победе српске војске, учинили су да савезници постану сагласни у потреби уједињења Срба, Хрвата и Словенаца у једну заједничку државу. Повлачење Русије из рата додатно је ослабило страх да би стварање нове југословенске државе могло појачати

54 Б. Петрановић, 38.

55 Љ. Ристић, 14–15.

руски утицај на Балкану, па је самим тим олакшало прихватање идеје уједињења. У овим околностима, распад Аустроугарске омогућио је стварање нових држава, укључујући и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.⁵⁶

Уочи слома Аустроугарске, 23. септембра 1918. године, представници Срба, Хрвата и Словенаца из целе Аустроугарске формирали су у Загребу Народно веће Словенаца, Хрвата и Срба. На почетку Народно веће није имало статус органа власти, али је функционисало као највише политичко тело које је координирало активности југословенских представника у Аустроугарској. Његова делатност, као и настојања Југословенског одбора, морају се посматрати кроз визуру Крфске декларације: она је одредила оквир, принцип једнаке заступљености народа и легитимитет будуће државне заједнице, и утицала на начин на који су савезници и југословенски актери усаглашавали своје активности током последњих месеци рата.⁵⁷

4.3. Женевска декларација

На Женевској конференцији новембра 1918. године Никола Пашић се сусрео са представницима Југословенског одбора, представницима Народног већа Словенаца, Хрвата и Срба на челу са Антоном Корошецом, као и представницима српске парламентарне опозиције. Женевска декларација је у привременом смислу сугерисала могућу верзију конфедералног уређења будуће југословенске државе, али је коначна одлука о облику владавине остала резервисана за будућу уставотворну скупштину. На тај начин није доведен у питање опстанак монархије нити легитимитет династије Карађорђевић, већ је остављен простор да се уређење државне организације утврди уредбом највишег законодавног тела након уједињења.

Женевски споразум резултат је британских настојања да се уједине српска парламентарна опозиција и део југословенске емиграције како би вршили притисак на српску владу да прихвати одлуке које је могла донети једино будућа уставотворна скупштина. Већ 8. октобра 1918. на састанку Викама Стида⁵⁸ и Николе Пашића. дошло

56 *Ibid.*, 15.

57 С. Јовановић, 46.

58 Хенри Викам Стид (*Henry Wikham Steed*) био је британски новинар, историчар и аналитичар међународне политике. Током Првог светског рата и у завршним годинама Аустроугарске, Стид је пратио дипломатске и политичке догађаје на Балкану и у Европи, преносећи своје анализе и извештаје како британским круговима, тако и широј јавности. У контексту октобра 1918, он је био присутан на састанку са председником српске владе Николом Пашићем и деловао

је до жестоког сукоба. Пашић је инсистирао да једино српска влада има право да ослободи јужнословенске народе из Аустроугарске и да тек након остварења српског права на уједињење они могу одлучивати о својој будућности. Том приликом Стид је Пашића назвао „султаном“ и упозорио га да „савезнички народи нису расположени да поштују султана“. Он је о овом сукобу известио и председника Вудроа Вилсона.⁵⁹

У јавности је остало уверење да је Пашић одговоран за пропаст Женевског споразума, али узроци су били комплекснији. Споразум је пропао због противљења српских министара на Крфу, неслагања југословенских политичара и неспремности САД и Француске да Народно веће у Загребу признају као равноправног саговорника. Српски министри нису били спремни да прихвате формирање „двојне владе“ која би истовремено обухватала Владу Краљевине Србије и Народно веће Словенаца, Хрвата и Срба у Загребу, страхујући да би привремено решење постало трајно и угрожавало легитимитет Крфске декларације – која је већ дефинисала Југословенски одбор, који је деловао у емиграцији, као јединог представника југословенских народа у Аустроугарској, нарочито јер савезничке владе нису признале Народно веће. Чак и две недеље након оставке српске владе и пропасти споразума, САД нису желеле да се јавно изјасне о положају југословенске емиграције, правдајући се да одлука још није донета. Истовремено, Југословенски одбор је предлагао да се са српском владом постигне договор о заједничкој управи над бившим хабзбуршким територијама, чиме би се омогућило „потпуно државно јединство“.

Међутим, ово привремено решење је одступало од Крфске декларације јер је предвиђало паралелну структуру власти и није гарантовало јасну хијерархију у којој Југословенски одбор има легитимитет као врховни представник југословенских народа на територији Аустроугарске., нити је подразумевало једнаку заступљеност Срба, Хрвата и Словенаца. Због тога тај предлог није имао широку подршку међу савезницима, који су желели да се свакако поштују принципи дефинисани у Крфској декларацији, укључујући једнаку заступљеност народа и јединствену државну структуру.⁶⁰

као информатор савезничких кругова, укључујући председника САД Вудроа Вилсона. Иако није био званичан дипломата, његова улога као новинара и аналитичара омогућила је да критичне процене и процене политичких сукоба буду пренете највишим савезничким властима.

59 М. Екмечић, 817.

60 *Ibid.*

4.4. Уједињење

Током 1917. и почетком 1918. године, како се рат продужавао и међународне прилике почињале да се мењају у корист Антанте, јавиле су се идеје о уништењу Немачког и Хабзбуршког царства, што би довело до додатних могућности за стварање југословенске државе, али уз територијалне губитке.⁶¹ Пашић је желео да се томе супротстави, али за тај подухват му је био потребан добар међународни положај.

Крфска декларација је ојачала противљење Одбора одређеним италијанским тежњама, полагајући право на национални принцип у постављању послератних граница и, у политички значајнијем потезу, везивање судбине аустроугарских Јужних Словена за Србију.⁶²

Октобра 1918. године Народно веће у Загребу издало је проглас у коме је објавило да преузима вођење народне политике. У том прогласу је јасно истакнуто да ће, од тог тренутка, све политичке одлуке бити доношене у оквиру Народног већа.⁶³ Народно веће је у свом прогласу затражило „уједињење целокупног народа Словенаца, Хрвата и Срба на читавом његовом етнографском простору у једну потпуно суверену државу“. Такође, наглашено је да ће коначан облик владавине и унутрашње уређење нове државе бити утврђени одлукама будуће свеопште народне уставотворне скупштине.⁶⁴

Током новембра 1918. године убрзано је спроведено уједињење територија на којима су живели Срби: Велика народна скупштина Срема, Бачке, Баната и Барање, одржана у Новом Саду (25. новембра), донела је одлуку о добровољном уједињењу са Краљевином Србијом, мимо Краљевине Хрватске, Славоније и Далмације. Та одлука је донета самостално и независно од ставова Народног већа у Загребу, с обзиром на то да наведене области никада нису биле под његовом надлежношћу. Поред тога, у истом периоду локални органи појединих области у Босни и Херцеговини такође су доносили одлуке о уједињењу са Србијом, чиме се потврђује широка спремност јужнословенских народа на интеграцију у нову државу. Истовремено, у Црној Гори је Подгоричка скупштина, одржана 26. и 27. новембра 1918. године, донела одлуку о уједињењу Краљевине Црне Горе са Краљевином Србијом. Скупштина је формално разрешила краља Николу I Петровића Његоша и прогласила пријем Црне Горе у једну јединствену државу са Србијом, што је био корак у остваривању

61 Љ. Ристић, 13.

62 G. Merlicco, 119.

63 С. Јовановић, 5.

64 *Ibid.*

принципа јединства југословенских народа који је Крфска декларација поставила као политички циљ.⁶⁵

Делегација Народног већа је 27. новембра отпутовала из Загреба у Београд, где ју је 1. децембра примио регент Александар Карађорђевић у пратњи четири члана владе и војводе Живојина Мишића.⁶⁶ Том приликом делегација је формално изразила жељу југословенских народа који су живели у Аустроугарској за уједињењем са Србијом и Црном Гором у јединствену народну државу. У свом одговору, регент Александар је, у име краља Петра I, прогласио уједињење Краљевине Србије са територијама бивше Аустроугарске у нову државу – Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца⁶⁷. Проглашење уједињења поздрављено је широм земље свечаним зборовима и манифестацијама. За престоницу нове државе проглашен је Београд.⁶⁸

Декларације размењене између представника Народног већа и српских власти 1. децембра 1918. године представљају важан корак у процесу оснивања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, при чему је српска влада имала формалну државотворну власт, а Народно веће политичку и симболичку улогу, као израз воље јужнословенских народа у делу бивше Аустроугарске. Народно веће је 20. децембра 1918. године званично саопштило да је његова функција као врховног сувереног тела престала, а истог дана формирана је прва влада нове државе. Уједињење је истовремено потврдио и регент Александар као шеф међународно признате државе, чиме је процес уједињења добио формални и правни легитимитет.⁶⁹

Прелазни период био је обележен оснивањем Привременог народног представништва 1919. године. За председника је изабран Драгољуб Дража Павловић⁷⁰, а најзначајнији утицај на формирање овог тела имала је Влада на челу са Стојаном Протићем, једним од лидера Народне радикалне странке.⁷¹ Основно начело по коме је Привремено народно представништво образовано било је осигурање представљености свих политичких странака и група сразмерно њиховој бројној снази. Од политичких странака, једино је Хрватска сељачка странка, којој су била додељена два мандата, одбила да учествује у раду Привременог народног представништва.⁷²

65 *Ibid.*, 8.

66 В. Ђоровић, 627.

67 С. Јовановић, 8.

68 М. Екмечић, 821

69 С. Јовановић, 9.

70 Б. Петрановић, 113.

71 З. С. Мирковић, 222.

72 Б. Петрановић, 113.

Највише утицаја у овом представништву имале су Народна радикална странка и Демократска странка. Надлежности Привременог народног представништва обухватале су законодавну функцију, кроз коју су усвојени важни закони као што су Закон о држављанству, Закон о уједначавању календара, Закон о установљавању школа, Закон о пороти, као и, од посебног значаја, Закон о избору народних посланика за Уставотворну скупштину.⁷³

Нацрт Закона о избору народних посланика за Уставотворну скупштину израдила је влада Миленка Веснића, али је дошло до значајног кашњења у његовој изради, што је изазвало оштре критике и приговоре од стране комуниста. Овај закон је поставио ограничења у погледу рада Уставотворне скупштине, ограничавајући његово трајање на две године.⁷⁴

4.5. Доношење устава

Један од најзначајнијих корака ка стабилизацији државе било је доношење устава. Избори за Уставотворну скупштину одржани су новембра 1920. године. Бирано је 420 посланика из више од двадесет странака. Највише гласова добиле су Демократска странка, затим Народна радикална странка, Комунистичка партија Југославије и Хрватска сељачка странка.⁷⁵

Хрватски чланови Југословенског одбора били су против решења Уставотворне скупштине у погледу начина избора, облика скупштине и њене надлежности, јер су сматрали да су та решења супротна федералистичким пројектима које су они заступали на основу свог тумачења Крфске декларације. Након расправе о Уставотворној скупштини, међу политичарима се јавило питање њене суверености, проблем усвајања монархистичког облика владавине као и питање квалификоване већине. Сама практична примена Крфске декларације била је у великој мери занемарена због континуираних спорова о политичким и организационим питањима. Нарочито су у сенци политичких расправа остали делови декларације који су се тицали формирања заједничке јужнословенске државе и начела на којима ће се заснивати будућа Уставотворна скупштина, права и обавезе Срба, Хрвата и Словенаца у новој држави, укључујући културне и језичке гаранције, као и механизми привременог управљања док се не формира Уставотворна скупштина, укључујући и овлашћења

73 *Ibid.*

74 З. С. Мирковић, 223.

75 Б. Петрановић, 138.

Југословенског одбора и привремене административне структуре. Ови делови су били занемарени јер су главни спорови били о сазиву опште скупштине, међународном признању Одбора, легитимитету представљања југословенских земаља у иностранству и расподели политичке моћи између српских власти и југословенске емиграције. Као резултат тога, иако су начела декларације формално остала важећа, њихова стварна примена дуго је била у сенци политичких и дипломатских спорова.⁷⁶

Трумбић је у свом чланку из октобра 1917. говорио о квалификованој већини која је по Крфској декларацији потребна за доношење устава. Он је навео да би о њој требало да одлучује сама Уставотворна скупштина. Након уједињења питање квалификоване већине постало је једно од главних уставних расправа. За доношење устава је одлучено да ће бити потребна апсолутна већина посланика Уставотворне скупштине, супротно одредбама Крфске декларације, која је јасно наглашавала принцип једнаке заступљености Срба, Хрвата и Словенаца у законодавном телу. Ово решење је донето као компромисно средство, јер је постојао страх од блокаде парламента уколико би било уведено правило о квалификованој већини за све одлуке, а посебно о уставним питањима. Неколико посланика, укључујући хрватске и словеначке представнике, покушавало је да промени ово правило позивањем на Крфску декларацију и њене принципе федералистичког уређења, аргументујући да само систем који обезбеђује национално балансирано одлучивање може гарантовати равнотежу између народа. Међутим, српски и централистички блокови били су против, сматрајући да апсолутна већина омогућава брже доношење одлука у критичним тренуцима, посебно имајући у виду политичку нестабилност након уједињења. Последица овог решења је била да је апсолутна већина фактички омогућавала надгласавање мањих националних група, што је касније изазвало незадовољство међу Хрватима и Словенцима и постало један од дугорочних извора политичких тензија у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца.⁷⁷

Приликом расправе о Нацрту устава који је поднела влада Николе Пашића као владин службени предлог уставном одбору,⁷⁸ дошло је до сучељавања супротних гледишта о начелима будућег унутрашњег уређења. Износили су се аргументи у прилог центра-

76 Мирјана Стефановски, *Идеја хрватској државној права и стварање Југославије*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Центар за издаваштво, Београд 2008, 221.

77 *Ibid.*, 223.

78 З. С. Мирковић, 224.

листичком, федералистичком и аутономистичком решењу. Чак је и Корошец у уставној дебати тражио да се унесу одредбе о покрајинској аутономији.⁷⁹

4.6. Устав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца

Видовдански устав, први устав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, донет 28. јуна 1921. године, представљао је темељни правни акт ове државе створене након Првог светског рата. Његово усвајање било је предмет великих политичких расправа, али је на крају за њега гласало 223 посланика, што је представљало апсолутну већину у Уставотворној скупштини, док више од 160 посланика није учествовало у гласању, што је указивало на политичке поделе у земљи.⁸⁰

Текстом Устава утврђен је званичан назив државе: Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца.⁸¹ Овај назив је у великој мери у складу са одредбама Крфске декларације, која је у свом првом делу прокламовала идеју уједињења народа у једну државу, иако декларација не наводи дословно формулацију о „три народа“. Задржавање оваквог назива представљало је одраз тежње ка националном јединству, при чему степен интеграције Срба, Хрвата и Словенаца у том тренутку још увек није био довољан за формирање јединственог националног идентитета.⁸²

Државна обележја су осликала принципе Крфске декларације. Застава је задржала традиционалне словенске боје – црвену, плаву и белу – али је распоред боја прилагођен како не би представљао искључиво симбол једне нације.⁸³ Грб је садржао српског двоглавог орла, на чијем штиту су били представљени српски, хрватски и словеначки грбови, чиме је наглашавана идеја јединства, али уз очување посебних националних идентитета.⁸⁴

79 Б. Петрановић, 139.

80 *Ibid.*, 147.

81 Устав Краљевине СХС, чл. 1, ст. 2: *Службени је назив државе: Краљевина Срба, Хрватиа и Словенаца.*

82 С. Јовановић, 55.

83 Чл. 2, ст. 2: *Државна је застава илава, бела, црвена, у водоравном иложају ирема усйравном коилу.*

84 Чл. 2, ст. 1: *Грб је Краљевине Двоилави Бели Орао у иолеиу на црвеном ииийиу. Врх обе илаве Двоилавои Белои Орла сйоји Круна Краљевине. На ирсима орла је ииийи, на коме су ирбови, срйски: бео крсй на црвеном ииийиу са ио једним оињилом у сваком краку; хрвайски: ииийи са 25 иоља црвених и сребрнасйих наизменице; словеначки: на илавоме ииийиу ири злайне шесйокраке звезде. Исйод ийоиа бели иолумесеи.*

Једно од значајнијих питања било је питање службеног језика. Док је Крфска декларација прокламовала идеју јединства трију језика као симбол политичког и културног слагања народа, Видовдански устав је формално дефинисао службени језик као „српско-хрватско-словеначки језик“. Иако ова формулација изгледа као покушај јединства, у пракси је често служила за истицање доминантне улоге српског стандарда, што је доводило до различитих тумачења и незадовољства код Хрвата и Словенаца.⁸⁵ Овај компромис био је неопходан како би се формално задржала равноправност писама и језика, али у пракси постојање обједињеног језика није било лингвистички утемељено. Дебата у Уставотворној скупштини била је посебно оштра по питању словеначког језика – док су поједини посланици тврдили да је он дијалекат српско-хрватског, други су инсистирали на његовој посебности. Коначна одлука била је да се словеначки третира као део службеног „српско-хрватско-словеначког“ језика, чиме је удовољено словеначким захтевима да се избегне њихова културна маргинализација.⁸⁶

Уставом је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца дефинисана као уставна, наследна и парламентарна монархија, на чијем челу се налази династија Карађорђевић.⁸⁷ Ово је било делимично у складу са Крфском декларацијом, која је говорила о уставној и демократској монархији, али Видовдански устав је прецизније дефинисао питање наслеђивања престола. Прописано је да ће краља Петра наследити син Александар и његово мушко потомство из законитог брака, а у одсуству директног мушког потомства предвиђено је да наслеђивање прелази на бочну линију.⁸⁸ Овом одлуком је Ђорђе Карађорђевић фактички искључен из линије наследства.⁸⁹

Једно од најзначајнијих питања био је концепт државног јединства. Иако је сваки народ задржао своју веру, писмо и језик, Устав је тежио брзом нестанку „племенске свести“ и стварању јединственог националног корпуса. Ово је био корак ка јачању унитарне државе, али и извор контроверзи, јер су поједине политичке групе, а нарочито Хр-

85 Чл. 3: *Службени језик Краљевине је српско-хрватско-словеначки.*

86 С. Јовановић, 56.

87 Чл. 1, ст. 1: *Држава Срба, Хрвата и Словенаца је уставна, парламентарна и наследна монархија.*

88 Чл. 56: *У Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца влада Петар I Карађорђевић. Краља Петра наслеђује Престононаследник Александар и његово мушко потомство из законитог брака по реду његовог рођења. Кад Краљ нема мушког потомства, он ће одредити себи наследника из бочне линије, с њиме у складу Народне Скупштине.*

89 С. Јовановић, 308.

ватска сељачка странка (ХСС) и Југословенска републиканска странка (ЈРС), инсистирале на широј аутономији националних ентитета.⁹⁰

Устав је прокламовао једнакост свих грађана пред законом, независно од вере и етничке припадности. Слобода вероисповести била је загарантована, а увођење једног држављанства требало је да ојача осећај припадности заједничкој држави.⁹¹ Иако је ово номинално било у складу са либералним демократским принципима, у пракси су различити народи у држави различито тумачили степен своје равноправности и аутономије.

Видовдански устав је поставио правни оквир за функционисање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, али је од самог почетка био предмет жестоких критика. Централистичка структура власти и покушај стварања заједничког националног идентитета нису били прихваћени од свих народа у држави, што је довело до политичких напетости и отпора. Устав је био на снази до 6. јануара 1929. године, када је укинут успостављањем краљеве диктатуре. Ипак, као први устав нове државе, Видовдански устав остаје значајан историјски документ који је обележио један од кључних периода у политичкој историји Југославије.

5. ЗАКЉУЧАК

Крфска декларација из 1917. године представља један од кључних докумената у историји југословенског покрета и у формирању нове државе. Она је, пре свега, имала политички значај као први званични споразум између Краљевине Србије и Југословенског одбора, којим су формализовани принципи уједињења Срба, Хрвата и Словенаца. Основне одредбе декларације наглашавале су једнакост народа, легитимитет Југословенског одбора као представника свих Јужних Словена у Аустроугарској и идеју о стварању једне јединствене и суверене државе. Ови принципи поставили су темеље за правни и политички оквир нове државе и дефинисали концепт националне равноправности као централни елемент будућег уставног уређења.

Крфска декларација је имала директан утицај на Устав из 1921. године, али и на начин формирања политичких институција нове државе. Док је формално Устав пратио начела декларације, у пракси је било проблема у имплементацији тих начела. Најзначајније од-

90 *Ibid.*, 63.

91 Чл 4: *Држављанство је у чинској Краљевини једно. Сви су пред законом једнаки. Сви уживају једнаку заштитну власт. Не признаје се привилегије ниједној икаквој привилегији по рођењу.*

ступање било је увођење апсолутне већине за доношење устава, што је супротно принципима декларације који су инсистирали на широј сагласности народа. Такође, декларација је предвиђала једнакост и заступљеност свих народа у управним и законодавним телима, али у стварности су различити национални интереси и политичка неслагања довели до тога да одлуке Уставотворне скупштине нису увек одражавале принципе једнакости.

У поређењу са другим документима тог периода, као што су Мајска декларација из 1917. године и Женевска декларација из 1918. године, Крфска декларација је имала далеко трајнији утицај на државноправно уређење. Остали документи нису били укључени у коначни уставни текст и нису обезбедили основу за реалну примену принципа равноправности. Крфска декларација, с друге стране, представљала је темељни политички споразум, јер је обезбедила легитимитет и оквир за спровођење идеје јединства народа, што је омогућило формално уједињење у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца.

Међутим, у пракси је реализација принципа декларације била ограничена сложеношћу политичке ситуације и дубоким националним разликама. Принципи једнакости и консензуса, који су били срж декларације, нису у потпуности примењени, што је довело до несугласица и дугорочне политичке нестабилности у држави. Ипак, Крфска декларација остаје историјски значајан документ као први званични програмски акт који је јасно дефинисао политичку визију уједињења Јужних Словена и поставио оквир за развој нове државе.

Крфска декларација се може сматрати каменом темељцем политичког уређења Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Иако Устав из 1921. године није у потпуности спровео све њене одредбе, декларација је пружила идејну основу за национално јединство, правну структуру и легитимитет власти. Њен утицај се огледа у принципима националне равноправности, идеји заједничког државног јединства и признавању Југословенског одбора као политичког субјекта, што је било кључно за стварање стабилног, иако комплексног, државноправног оквира новостворене Краљевине.

БИБЛИОГРАФИЈА

Извори:

Крфска декларација, доступно на: [https://sr.wikisource.org/wiki/Крфска_декларација_\(1917\)_\(1917\)](https://sr.wikisource.org/wiki/Крфска_декларација_(1917)_(1917)), приступљено 4. децембра 2025.

Мајска декларација, доступно на: <https://www.scribd.com/document/410441734/Majska-i-Krfska-Deklaracija>, приступљено 9. фебруара 2025.

Устав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, *Службене новине Краљевине Срба, Хрваџа и Словенаца*, број 142А, од јуна 1921. године.

Woodrow Wilson, *The Fourteen Points*, January 8, 1918.

Литература:

Весна Ш. Ђикановић, докторска дисертација, *Исељеници у Северној Америци и југословенска држава*, Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Београд 2016.

Милорад Екмечић, *Сјиварање Југославије 1790–1918, књиџа II*, Просвета, Београд 1989.

Драгослав Јанковић, *Југословенско џишњање и Крфска декларација 1917*, Савремена администрација, Београд 1967.

Слободан Јовановић, *Уставно џраво Краљевине Срба, Хрваџа и Словенаца*, Издавачка књиџарница Геце Кона, Београд 1924.

Васа Казимовић, *Никола Пашић и његово доба: 1845–1926*, Нова Европа, Београд 1990.

Зоран С. Мирковић, *Српска џравна историја*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Центар за издаваштво, Београд 2021.

Srdan Mićić, „Vojislav Marinković and Italy 1927–1932“, *Qualestoria. Rivista di storia contemporanea*, N.ro 1, *L'Italia e la Jugoslavia tra le due guerre*, a cura di Stefano Santoro, Anno XLIX, Giugno 2021, 187–206.

Giordano Merlicco, „Between Old Austria and new foes: Italy and the Yugoslav project (1917–18)“, *Историјски записи*, 1–2/2021, 115–138.

Бранко Петрановић, *Историја Југославије 1919–1988, књиџа I*, Нолит, Београд 1988.

Мира Радојевић, *Српски народ и југословенска краљевина 1918–1941, џрви џиом*, Српска књиџевна задруга, Београд 2019.

Љубодраг Ристић, *Србија 1918: ослобођење домовине, џоврашак рајџника, живоџи у новој држави*, Међуопштински историјски архив Чачак / Inštitut za kulturne in spominske študije, Ljubljana / Центар за историју Југославије и савремену националну историју Филозофског факултета у Београду, Чачак 2021.

Мирјана Стефановски, *Идеја хрвајској државној џрава и сјиварање Југославије*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Центар за издаваштво, Београд 2008.

Владимир Ђоровић, *Историја Југославије*, Народно дело, Београд 1933.

Magdalena DRAGOVIC*

THE INFLUENCE OF THE PROVISIONS OF THE
CORFU DECLARATION ON THE SUBSEQUENT STATE-
LEGAL STRUCTURE OF THE KINGDOM OF SERBS,
CROATS AND SLOVENES

Summary

The paper focuses on the period of the First World War and the years immediately following it, analysing the legal and political situation in the Balkans through the lens of the Corfu Declaration and its influence on the formation of the Yugoslav state. The central theme of the research is the Corfu Declaration; its circumstances of adoption, its content, and its impact on shaping the constitutional and legal order of the newly established state. The aim of the paper is to analyse the political and legal processes that shaped the new state, with special attention to the extent to which the principles of the Corfu Declaration were incorporated into the constitution and how different political actors influenced their practical application.

Keywords: *First World War – Corfu Declaration – Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes – Vidovdan Constitution – Yugoslav Committee.*

Рад приспео / Paper received: 2.5.2025.

Прихваћен за објављивање / Accepted for publication: 1.11.2025.

* The author is a third-year undergraduate student at the Faculty of Law, University of Belgrade, *magdalenadragovic04@gmail.com*